

változatossága és a tárgyi betürendes feldolgozás ennek megfelelően változó mélysége nehezíti teszi a multimedia katalógusok készítését. Ehhez járul az adekvát katalógizálási szabályok hiánya. Sok helyett alkalmazott AACR 67 (*Anglo-American Cataloguing Rules*) egyoldalúan könyvre orientált volt. A különböző NKA-k lényegükönél fogva olyan kollaboratív, társszerzős alkotások, amelyek tárgyi címük vagy éppen fizikai formájuk szerinti mozgékonyabb besorolást igényelnek. Emellett szól egyrészt a szerző és a címlap hiánya, nemkülönben a sok kiadatlan anyag befejezetlen jellege, másrészt az anyag technikai leírásának fontossága. Az 1978-as AACR mindezt már messzemenően figyelembe veszi. Ami a címlap tárgyi rendszerezését illeti, az Egyesült Államokban főleg az LC tárgyszavai, az Egyesült Királyságban az ETO és a Dewey vannak használatban.

Használat

Az anyag szervezésének másik meghatározó elve a használat, mégpedig mind a közönség, mind a közönséget segítő könyvtáros szempontjából. A könyvtáros már a *hardware és a software megválasztásánál* tekintettel van a felhasználóra. Milyen eszközökre lehet számítani a kikölcsönözhető dokumentumok használatánál? A könyvtárhasználók, kivéve talán a media-központi szituációt, általában inkább visszajátzó készülékeket igényelnek, mintsem rögzítő-visszajátzókat.

Egy másik fontos tényező, hogy a berendezések karbantartását megfelelően rá lehet-e bízni a házon belül rendelkezésre álló technikusokra. *A felszerelés kiválasztásának* további szempontjai: az alkalmazás célja, a használat (elhasználódás) mértéke, a könnyen kezelhetőség, élettartam, karbantartás, szabványosítás, fejleszthetőség. E szempontokból legmegfelelőbb készülékek kifejlesztésének akadálya a könyvtári és az oktatási piac alacsony felvevőképessége. Pl. az oktatási érdeklősége a képrögzítők vásárlásában mindössze 8%.

Személyzet

Sok könyvtáros csak vonakodva tette magáévá az NKA-t s a megfelelő technológiát. Sőt, a kezdeti időszakban tudatosan is figyelmen kívül hagyták a könyvtár potenciális szerepét, attól tartva, hogy ez szükségtelen rivalizálás és sűrűdások forrása lehet a könyvtárosok és a media specialisták között. E vonakodást végül is az a tapasztalat törte meg, hogy a felhasználónak kizárólag a szükséges információ legegyszerűbben, s kevéssé érdeklő, milyen típusú hordozó formájában adják kezére.

Az egyetemen költséges és nagy teljesítményű AV termelő központokat hoztak létre. Mindenekelőtt érthető módon el akarták kerülni a párhuzamos erőfeszítése-

ket is, s arra törekedtek, hogy a céljaiknak megfelelő anyagot, ha volt a piacon, vásárlás útján szerezzék be. E törekvés kezdeti kudarcai után alakult ki egységesen az a szerkezet, hogy az AV anyagok tárolásának és használatának helye az egyetemeken a könyvtár.

De vajon *specialisták vagy mindeneselek* legyenek-e a media könyvtárosok? Ezt az üzem nagysága dönti el: kis személyzet esetén az általános könyvtáros rákényszerül, hogy a referenz szolgáltat tartalmi teendői mellett a műszaki rutint is vállalja. Nagyobb könyvtárak a különböző területekre megfelelő specialistákat állíthatnak be. És ha a gyűjtemény nő, a megfelelő műszaki és adminisztratív személyzet beállítása magától értetődő szükségletként lép fel. Az Unesco a media központokban szükséges *személyzet négy típusát* sorolja fel: adminisztrátorok, oktatók, dokumentátorok (könyvtárosok) és technikusok.

Az NKA terjedésével arányosan, a *könyvtárosképzésben* növekvő gondot és időt fordítanak a megfelelő teendők megtanítására, hogy az alkalmazás utáni betanulási szakaszt minél inkább le lehessen rövidíteni. A könyvtári főiskolák többsége, a Library Association és az Aslib ezen kívül rövid tanfolyamok rendezésével segíti az NKA-ismeretek megszerzését.

A tervezésnél abból kell kiindulni, hogy az NKA tárolása és használata centralizáltan fog-e történni, vagy a szakrészlegekben kell-e kialakítani a speciális raktározásra alkalmas (légkondicionált) és a használat követelményeinek is megfelelő (pl. hangszigetelt) feltételeket. Az első esetben feltehetőleg a használat, a másodikban az építkezés és az üzemelés rovására kényszerül a tervező engedményekre.

Az eredeti cikkhez 328 tételből álló bibliográfia csatlakozik, amely felöleli az NKA-val foglalkozó angol és amerikai szakirodalom érdemi produktumait.

/HARRISON, H. P.: *Non-book materials: a decade of development.* = *The Journal of Documentation.* 35. köt. 3. sz. 1979. p. 207-248./

(Csűry István)

Kommunikációt jelent-e a publikálás?

A nemzetközi érdeklődésre számot tartó primer irodalom nem mindig olyan hordozón jelenik meg, hogy nemzetközi elterjedése biztosítva lenne.

Akik a primer tudományos irodalmat kezelik (szerkesztők, dokumentalisták, irodalomkutatók végzők, könyvtárosok), jól tudják, hogy sok kutató igen nagy erőfeszítést fejt ki annak érdekében, hogy eredményeit bárhol, csak hogy nyomtatásban lássa viszont. Fontosabb számára a publikálás ténye, mint az, hogy munkája a lehető legszélesebb olvasótáborhoz eljusson.

Az információátadás és -terjedés ellentmondásos voltát egy zootechnikai szakirodalmi vizsgálat eredményei szemléltetik.

A zootechnikában, mint más egyéb tudományterületeken is, az eredmények egy része nemzetközi publikációs lehetőséget kap, nagy nemzetközi folyóiratok közlik őket. Más részük nemzeti orgánumban kerül nyilvánosságra, de még mindig jó esélyük van a nemzetközi elterjedésre. Ez főleg a „nagy nyelvek”-en megjelenő nemzeti irodalom esetében van így.

Az egyéb nyelveken megjelenő közlemények nem számíthatnak nemzetközi érdeklődésre primer formájukban. Végül, sok eredmény nem is nyomtatásban lát napvilágot, hanem kutatási jelentés, vagy más kézíratos formában, igen kis példányszámban.

Az online adatbázisok újabban elkezdik közölni, tudomásul venni a nemzeti irodalmat is. Bár a rövid referátum és néhány kulcsszó kevés ahhoz, hogy egy-egy ilyen közlemény értékelhető legyen a nemzeti nyelvet nem ismerő olvasó számára, de valami kevés információt mégis csak nyújt róla, illetve legalább felhívja a figyelmet a meglétére.

Olykor megtörténik, hogy ugyanarról az eredményről két közlemény születik: egy terjedelmesebb, nemzeti nyelvű, és egy rövid, összefoglaló jellegű, amelyet nemzetközi elterjesztésre szánva, az illetékes nemzetközi folyóiratnál helyez el a szerző. Ez a két primer közlemény esete, amely az itt vizsgált mintában a publikációk 4%-ánál fordult elő.

Az alábbiakban ismertetésre kerülő vizsgálat három nagy kategóriába osztotta a publikációkat (folyóiratcikkeket, kongresszusi közleményeket):

1. Tülnyomó részben (terjedelmük több, mint 50%-ában) „nemzetközileg releváns információkat” * tartalmazó publikációk.

2. Részlegesen nemzetközi relevanciájú publikációk: tartalmuk 10–50%-a sorolható a mondott kategóriába.

3. Nemzeti vagy helyi jelentőségű publikációk.

A vizsgálatba 10 holland specialista kapcsolódott be, különböző részterületekről. Közülük öt két vagy több évet töltött külföldön, a másik öt szerényebb külföldi tapasztalatokkal rendelkezett. E kutatóknak 1000 darab, 10 különböző forrásból származó bibliográfiai tételt kellett beosztaniuk a fenti kategóriákba. A tételek a szabványos címléírásán kívül általában rövid kivonatot is tartalmaztak.

Az állattani szakközlemények száma évente mintegy 75 000. Pontos adatot nehéz adni, mivel sok a határterületi bizonytalanság. A fenti kategorizálás, amelyet egy

véletlenszerűen kiválasztott mintán belül végeztek el, többé-kevésbé jellemző lehet a teljes szakirodalomtermés értékének a különféle hordozókon való megoszlására (1. táblázat).

Végeredményben a „nemzetközileg releváns” primer irodalom a zootechnika területén az egész szakirodalom volumenének mintegy 20%-át teszi, ez kb. 15 000 közlemény évente.

A fenti táblázat mintájára felírható a „részlegesen nemzetközi relevanciájú” közlemények százalékos megoszlása a különböző hordozótípusok között (2. táblázat). E kategóriába a teljes termés 25%-a tartozik.

1. táblázat

A nemzetközi relevanciájú közlemények hordozók szerinti százalékos megoszlása

A hordozók	Itt jelent meg a vizsgált anyag %-a	Nemzetközi relevanciája van	
		az adott hordozón belül a közlemények %-ának	ami a vizsgált anyag %-a
Nemzetközi publikációk	5	80	4
Nemzeti publikációk nagy terjedési lehetőséggel	8	50	4
Nemzeti publikációk korlátozott terjedési lehetőséggel	25	20	5
Nemzeti publikációk terjedési lehetőség nélkül	52	10	5
Nem-hagyományos irodalom	10	20	2
A világirodalom „nemzeti relevanciájú” része			20

2. táblázat

A részlegesen nemzetközi relevanciájú közlemények hordozók szerinti százalékos megoszlása

A hordozók	Részlegesen nemzetközi relevanciájú közlemények %-ban
Nemzetközi publikációk	20
Nemzeti publikációk nagy terjedési lehetőséggel	20
Nemzeti publikációk korlátozott terjedési lehetőséggel	25
Nemzeti publikációk terjedési lehetőség nélkül	
Nem-hagyományos irodalom	10

* A „nemzetközi relevancia” – meglehetősen szubjektív – fogalmát a vizsgálat olyan publikációk információira alkalmazza, amelyek legalább két földrészen kelthetik fel a szakemberek figyelmét.

3. táblázat

A nemzeti vagy helyi felhasználásra alkalmas közlemények hordozók szerinti százalékos megoszlása

A hordozók	Nemzeti vagy helyi felhasználásra alkalmas közlemények %-ban
Nemzetközi és nemzeti publikációk nagy terjedési lehetőséggel	8
Nemzeti publikációk korlátozott terjedési lehetőséggel	40
Nemzeti és helyi publikációk terjedési lehetőség nélkül	27
Nem-hagyományos irodalom	25

A „nemzeti, vagy helyi felhasználásra alkalmas” kategória – amely a teljes irodalom 55%-a – eloszlását a 3. táblázat mutatja.

A leírt vizsgálat a bevezetőben említett problémának – a relevancia és az elterjedés viszonyának – megjelenítéséhez csak durva közelítés.

Annyi azonban még ilyen közelítés esetén is kitűnik: *erős ellentmondás van a közlemények tartalmi értéke, informativitása és elterjedésük mértéke között; nem mindig a leghasznosabb közlemények terjednek földrajzi értelemben a legszélesebben.*

Lehetséges, hogy a vizsgálat produkálta arányok más tudományterületeken nem érvényesek, az alkalmazott módszer azonban e helyeken is kimutathatja a fennálló ellentmondást.

/MANTEN, A. A.: Publication of scientific information is not identical with communication. = Scientometrics, 2. köt. 4. sz. 1980. p. 303–308./

(Domokos Miklósné)

NTMIR–NTMIK HÍREK

1980 októberében Varsóban tartotta meg 5. ülését az *Élelmiszeripari Nemzetközi Ágazati Tudományos és Műszaki Információs Rendszer (ÉLIPINFORM) Tanácsa*. Az ülésen a kijelölt nemzeti szervek küldöttségei, a KGST Titkársága és az NTMIK munkatársa vett részt.

Az ülés napirendjén a következő kérdések szerepeltek:

tájékoztató a KGST Építésügyi Állandó Bizottsága 33. és 34. ülésének határozatairól, valamint a KGST Végrehajtó Bizottsága 93. ülésének és a KGST Tudományos–Műszaki Együttműködési Bizottsága 1980. januári ülésének, az NTMIK-tagországok Meghatalmazott Képviselői Bizottsága 19. és 20. ülésének határozatairól;

az ÉLIPINFORM 1976–1980. évi munkájának értékelése és a további feladatok meghatározása;

az ÉLIPINFORM 1979–1980. évi tervében szereplő szemlék (témadokumentációk) elkészítése;

beszámoló az automatizált rendszer műszaki tervének, az orosz–német kétnyelvű teaurusz első változatának, valamint az automatizált rendszer üzemeltetési terve 1. részének kimunkálásáról.

A Tanács megvitatta a témadokumentációk 1981–1982. évi kiadásának tervét, az ÉLIPINFORM működésének és fejlesztésének 1981–1985. évi koordinációs tervét, a mezőgazdasági és élelmiszeripari hosszú távú együttműködési célprogram információellátására vonatkozó feladatokat, az ÉLIPINFORM 1981–1982. évi munkatervét, valamint a soron következő ülés helyét, idejét és előzetes napirendjét.

A tervek szerint az ÉLIPINFORM automatizált rendszerének műszaki terve 1981. III. negyedévére készül el. A témadokumentációs kiadványok közül a kijelölt magyar nemzeti szerv (MÉM Információs Központja) a *Hulladékmentes technológiák alkalmazásának technológiai, műszaki és szervezési kérdései; hulladékok felhasználása élelmezési és takarmányozási célokra* c. szemlé, valamint *Az üzemek gazdaságos és célszerű üzemanyag- és energiafelhasználását biztosító korszerű technológiai folyamatok és berendezések–konstrukciók az édesiparban* c. szemlé állítja össze.

A Tanács következő, 6. ülése 1981. IV. negyedévében lesz Romániában.

* * *

1980. október 30 – november 1. között Bukarestben tartotta meg 22. ülését a *KGST Tudományos és Műszaki Együttműködési Bizottsága (TMEB)*. A KGST-tagországok és Jugoszlávia képviselői vettek részt rajta.

A Bizottság a tudományos–műszaki információ számos kérdését tárgyalta meg, és jóváhagyta a KGST-tagországok 1981–1985. évi általános környezetvédelmi programját. E program XIV. problémája „*A környezetvédelmi problémák információellátása (az INFORMOOSZ* keretében)*”, s mint ilyen a következőket tartalmazza:

* ez a KGST-tagországok és Jugoszlávia környezetvédelmi problémákra orientált nemzetközi információs alrendszere.